

РЕФЛЕКСИВНІ МЕХАНІЗМИ ПРОФЕСІЙНОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ

*Бугерко Ярослава Миколаївна,
к. психол. н., ст. викладач кафедри психології
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)*

Постановка проблеми. У зв'язку із входженням України до Болонського процесу, особливої гостроти набуває проблема якісної підготовки конкурентоздатних фахівців, а відтак висвітлюються нові, рефлексивні, аспекти питання професійного самовизначення студентської молоді. Стрімкі зміни в освітньому процесі, зумовлені впровадженням положень Болонської декларації, часто спрямовані лише на уніфікацію професійного навчання (наприклад, на рівні системи оцінювання) і не враховують реальної потреби у персоніфікації освітнього процесу, забезпечення особистісної самореалізації студентів та підвищення їх компетентностей, вивчення рефлексивної регуляції їх професійного самовизначення.

Аналіз публікацій з даної тематики. Теоретичні передумови розробки зазначеної проблеми вивчалися у різних психолого-педагогічних дослідженнях, зокрема при вивченні психічного розвитку особистості Г.О.Баллом, І.Д.Бехом, М.Й.Боришевським, І.А.Зязюном, Г.С.Костюком, В.А.Семиченко та ін. Проблема рефлексивної регуляції професійного самовизначення в тих чи інших аспектах знайшла своє втілення у розробках таких вітчизняних психологів, як Б.Г.Ананьєв, О.Ю.Голомшток, Ф.М.Гоноболін, Є.О.Клімов, В.О.Моляко, В.Ф.Моргун, О.Г.Мороз, Д.Ф.Ніколенко, Н.А.Побірченко, В.В.Синявський, Б.О.Федоришин та ін. Аналіз психологічної літератури показує, що у дослідженнях акцент ставиться на необхідності вивчення ролі суб'єкта у процесі професійного самовизначення, більш глибокого розуміння тих рефлексивних механізмів, які забезпечують самоаналіз та самооцінку властивостей особистості, їх зіставлення з вимогами майбутньої професії, що є необхідним на всіх етапах професійного самовизначення. Прищиповим у визначенні підходу до вивчення професійного самовизначення студентів є розгляд цього процесу в особистісному контексті – соціальному, психологічному та індивідуальному. Такий аналіз теоретичних розробок проблеми самовизначення здійснено в роботах К.О.Абульханової-Славської, Т.М.Афанасьєвої, І.С.Кона, І.І.Чеснокової (проблеми розвитку особистості та її самосвідомості); Л.І.Анциферової, Л.Н.Когана, А.В.Мудрика, Д.І.Фельдштейна (проблеми соціальної зрілості й визначення життєвої позиції), І.С.Гічана, М.С.Пряжнікова, В.Ф.Сафіна, П.П.Соболя (проблеми самоздійснення і самореалізації особистості).

Останнім часом з'явилися дослідження, безпосередньо присвячені проблемі рефлексії в процесі професійного самовизначення особистості та її розвитку на різних вікових етапах, зокрема праці М.Ю.Варбан, О.В.Вітківської, О.М.Ігнатівич, М.Келесі, Н.І.Пов'якель, М.І.Найдьонова, Л.А.Найдьонової, В.А.Семиченко, О.Б.Старовойтенка, Т.М.Яблонської та інші. Однак особливості рефлексії у структурі професійного самовизначення студентів, такі аспекти рефлексивної регуляції професійного самовизначення, як особливості детермінації, компонентний склад, механізми функціонування

залишаються ще недостатньо вивченими. А тому мета статті - здійснити теоретичний аналіз психологічних механізмів професійного самовизначення студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психології проблема професійного самовизначення, як правило, стосується вибору майбутньої професії підлітками та юнаками на етапі закінчення школи та протягом вступу до вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації. Однак професійне самовизначення відбувається протягом всього життя особистості, зокрема протягом фахового навчання. Тому виникає потреба у визначенні структури та змісту професійного самовизначення студента як самодетермінованого процесу у його професійному становленні.

У поняття «професійне самовизначення» Ю. О. Приходько і Є. В. Кучеренко включають елементи самодіяльності, спрямованої на вирішення суперечностей у професійній «Я-концепції» особистості. В структурі даного процесу зазначені автори виділяють мотиваційний компонент, який вони виносять поза професійне самовизначення, зазначивши, що саме він спричиняє інтеграцію особистісних компонентів [2, с.175], в які входять змістовий компонент (образ реального «Я» студента та образ ідеального «Я» професіонала); ціннісно-цільовий компонент (професійна цінність-мета та допоміжні (найближчі) цілі, тобто професійний план студента) та регулятивно-поведінковий компонент (програма навчально-професійних дій щодо самоосвіти та самовиховання).

Аналіз психологічного змісту процесу професійного самовизначення в науковій літературі здійснюється в двох напрямках, які мають як соціально-психологічний, так і внутрішньо-психологічний аспекти: по-перше, орієнтування у різних видах професійної діяльності, по-друге, усвідомлення вибору професії та формування професійного плану. В кожному із зазначених напрямків можна розглядати як змістовну сторону рефлексії (предмет рефлексії), так і процесуальну (рефлексивні дії та механізми).

Розглянемо механізми професійного самовизначення. Насамперед зазначимо, що вже у 80-х роках ХХ століття результати досліджень показали, що процес професійного самовизначення студентів ґрунтується на різних психологічних механізмах, залежно від вікових, фахових особливостей та етапів розвитку стосунків студента з викладачем. Так, на початку професійного навчання найбільшу роль відіграють механізми «зворотного зв'язку». Пізніше зростає роль механізму «емоційного опосередкування» – впливу прийомів і способів викладання на успішність навчання й оптимізацію соціально-психологічного статусу студента в академічній групі [3].

Ряд науковців вважають, що психологічні механізми професійного самовизначення сучасних студентів пов'язані, насамперед, з персоналізацією змісту фахової освіти у зв'язку із входженням України до Болонського процесу і зі становленням особистості потенційного професіонала. При цьому виходять з того положення, що сучасні соціальні умови активізують певні психологічні механізми професійного самовизначення студента, які пов'язані із внутрішньою потребою особистості бути конкурентноздатним на ринку праці та стимулюють розвиток рефлексивних процесів студентів, прагнення до самовдосконалення, професійної самореалізації та професійного самовизначення. А тому у змістовому компоненті професійного самовизначення студента діє механізм рефлексії його професійного «Я», у ціннісно-цільовому – механізм цілепокладання щодо професійної діяльності, у

регулятивно-поведінковому – механізм саморегуляції поведінки в реалізації професійних планів [2, с.178].

Проходження студентами різних видів практик, а особливо, передипломної, сприяє виробленню у них рефлексивної позиції на основі сформованих фахових знань. Важливу роль при цьому відіграє механізм рефлексії, який пов'язаний з виробленням нового змісту професійного самовизначення студента у формі знань та уявлень щодо майбутньої діяльності. Традиційно рефлексію професійної діяльності трактують у контексті професійного самовизначення студента виключно як процес співвідношення можливостей особистості з об'єктивними вимогами до професії [1, с.245]. За визначенням Ю. О. Приходько, Є. В. Кучеренко, професійне самовизначення студента – це самоспричинена діяльність, спрямована на інтеграцію особистісних компонентів. До останніх відноситься співвідношення образів реального Я та його «ідеальний варіант» у майбутньому, які інтегруються за допомогою механізму рефлексії професійного Я (прогноз себе у особистісній професійній перспективі - за М.І.Ряжніковим). Така рефлексія, зазначеними авторами, трактується як спосіб самовизначення, коли «суб'єктом та об'єктом пізнання виступає студент з його професійним життям на основі аналізу власної навчально-професійної діяльності та проєкції майбутньої трудової діяльності. Тобто рефлексія професійного «Я» здійснюється у інтроспективній та проспективній формах» [4, с.210].

Зазначене дозволяє зробити висновок, що рефлексія професійного Я студента, тобто його професійне самовизначення полягає у самопізнанні (образ реального Я), самопроєктуванні (образ ідеального Я) та взаємоузгодженості даних образів. Рефлексія є центральним механізмом здійснення професійного самовизначення, оскільки забезпечує як змістовне наповнення самоусвідомлення (образ Я, життєві цілі, образ професії) так і відповідає за узгодження змістів самосвідомості та визначає рефлексивне прогнозування, що виражається у побудові професійного плану.

Резюме. У статті здійснено аналіз психологічного змісту процесу професійного самовизначення студентів в його соціально-психологічному та внутрішньо-психологічному аспектах. Розглянуто механізми професійного самовизначення, зокрема механізм рефлексії професійного Я, саморегуляції поведінки в реалізації професійних планів. **Ключові слова:** професійне самовизначення, рефлексія професійної діяльності, самопроєктування.

Резюме. В статье осуществлен анализ психологического содержания процесса профессионального самоопределения студентов в его социально-психологическом и внутренне-психологическом аспектах. Рассмотрены механизмы профессионального самоопределения, в частности механизм рефлексии профессионального Я, саморегуляции поведения в реализации профессиональных планов. **Ключевые слова:** профессиональное самоопределение, рефлексия профессиональной деятельности, самопроектирование.

Summary. In the article realized the analysis psychological contents of process professional self-determination of students in his socially psychological and inwardly-psychological aspects. The mechanisms of professional self-determination are considered, in particular mechanism reflection of professional I, self-regulations of conduct in realization of professional plans. **Keywords:** professional self-determination, reflection of professional activity, selfplanning.

Література

1. Бугерко Я.М. Культивування рефлексивних здібностей як принцип саморозвитку особистості / Я. М.Бугерко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. - № 33 (57). – С.244-254.
2. Кучеренко Є.В. Інтеграційно-діяльнісний підхід до проблеми структури професійного самовизначення студента / Є.В. Кучеренко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення в умовах фінансово-економічної кризи: зб. наукових праць за матеріалами IV Всеукр.наук.-практ. конф., 30 жовтня 2009 р. / уклад. Л. М. Капченко та ін. - К.: ППК ДСЗУ. - 2009. - С. 172 - 180.
3. Кудрявцев Т. В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т. В. Кудрявцев, В. Ю. Шегурова // Вопросы психологии. - 1983. - № 2. - С. 51-59.
4. Становських З.Л. Рефлексія в структурі процесу професійного самовизначення сучасних старшокласників / З.Л. Становських // Педагогічний процес: теорія і практика: Зб. наук. праць. – Вип. 1. – К.: ПП “ЕКМО”, - 2004. - С. 208-219.

УДК 37.091.3:51

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ

Бугерко Ярослава Миколаївна
к. психол. н., ст. викл. кафедри психології
ВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта,
Бугерко Наталія Валентинівна
студентка 3 курсу спеціальності «Математика»
ВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта є одним із пріоритетних напрямком в розвитку суспільства, оскільки закладає фундамент як для нових відкриттів, досягнень в пізнанні світу, так і для отримання ґрунтовного систематизованого знання. Сучасне реформування математичної освіти визначається світовими суспільними процесами, зокрема, тенденціям гуманізації і гуманітаризації, високими вимогами до рівня викладання передачі математичних знань. Загальновідомо, що одним з найбільш ефективних способів передачі і отримання знань є історичний підхід, який дає можливість сформувати в учнів науковий світогляд, глибоке розуміння генезису і сучасного стану основних математичних ідей, теорій, понять, розширює культурний кругозір та формує наукове творче світосприйняття.

Аналіз дослідження. Проблема використання історії науки в навчальному процесі цікавила науковців ще в XIX столітті. Вже тоді зростав інтерес до даних досліджень і багато викладачів включали історичний матеріал у свої лекції з математики [1, с.71]. Аналіз сучасних наукових досліджень показує, що окремі аспекти методики використання історизмів при навчанні математики учнів основної школи висвітлені у роботах Б.В.Болгарського, В.М.Беркутова, К.А.Малигіна, А.Т.Умарової. Окремих питань історії математики присвячені роботи Г.П.Бевза, В.Г.Бевз, Н.Я.Віленкіна, І.Я.Депман, М.Я.Ігнатенка, елементи історії математики в школі розглянуті у роботах